

А. Ф. Бондарева,
здобувач кафедри регіональної політики
та публічного адміністрування ОРІДУ НАДУ

РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ І КОМУНАЛЬНИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ В УКРАЇНІ: СУСПІЛЬНА ДУМКА

Узагальнена суспільна думка щодо роздержавлення друкованих ЗМІ в Україні, засновниками яких виступають органи державної влади та місцевого самоврядування.

Ключові слова: друковані ЗМІ, засновник ЗМІ, роздержавлення, журналіст, експерт, інформація.

Процес формування та розвитку вітчизняної системи державного управління в умовах становлення правової держави та громадянського суспільства в Україні, що відбувається на тлі поглиблення тенденції демократизації соціально-політичних відносин, обумовлює необхідність усвідомлення органами публічної влади всіх рівнів важливості впровадження в практику управління фундаментальних принципів демократичної політичної культури, одним з яких є свобода слова. У цьому зв'язку своєчасним бачиться заклик Парламентської Асамблеї Ради Європи до органів влади України розпочати роздержавлення друкованих засобів масової інформації, заснованих органами державної влади та місцевого самоврядування [5, с. 12]. Роздержавлення ЗМІ – одна з умов вступу України в ЄС, оскільки питання про забезпечення свободи думки і слова, вільного вираження поглядів і переконань громадян, вільного доступу до інформації мають фундаментальне значення для існування сучасної демократії.

Верховна Рада України під час парламентських слухань «Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова та цензура в Україні» відзначила, що в Україні склалася загрозлива ситуація у справі забезпеченням основних прав та свобод людини й громадянина на отримання повної, неупередженої інформації, необхідної для прийняття усвідомлених рішень [6]. Центр Разумкова оприлюднив результати соціологічного опитування журналістів України з проблем свободи слова, політичної цензури та шляхів майбутнього розвитку ЗМІ: переважна більшість журналістів - 86% визнали

існування в Україні політичної цензури у вигляді опосередкованого тиску влади на представників ЗМІ [3]. Члени Української асоціації видавців періодичної преси вважають, що державні і регіональні газети не є комунікаторами між владою і громадянами, не служать державі і місцевій громаді, а обслуговують персональні інтереси конкретних посадових осіб, тому роздержавлення – неминучий етап розвитку преси в Україні [2]. У рейтингу свободи преси світової організації «Репортери без кордонів» з 179 країн Україна займає 126-е місце і знаходиться в списку поруч з Алжиром і Гондурасом [7]. Поруч з цим негативне ставлення до роздержавлення друкованих ЗМІ в Україні висловлюють В. Тищук [2], А. Лемиш [1] та ін. Деякі фахівці вважають, що найбільшою проблемою ЗМІ є економічна, оскільки рівень купівельної спроможності населення відстає від об'єктивно сформованого рівня собівартості виробництва інформаційної продукції – це робить ЗМІ залежними від зовнішніх дотацій держави або приватного капіталу [4]. Реформування державних та комунальних друкованих ЗМІ в Україні викликало в суспільстві широку полеміку, думки фахівців – діаметрально протилежні.

На розгляд Верховної Ради України подано три законопроекти про роздержавлення друкованих ЗМІ, засновниками яких виступають органи державної влади та місцевого самоврядування, але всі вони відхилені чи повернуті на доопрацювання.

При наявності широкого спектру поглядів та думок, досі не проводилось соціологічне дослідження щодо питання роздержавлення друкованих ЗМІ.

Мета статті – узагальнити суспільну думку щодо роздержавлення друкованих ЗМІ в Україні за результатами соціологічного дослідження, проведеного Одеським регіональним інститутом державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, Одеським обласним комунальним підприємством «Редакція газети «Одеські вісті»», соціологічним інформаційно-дослідницьким центром «Пульс» і за участю автора цієї статті.

Упродовж вересня – листопада 2011 р. було проведено опитування 249 респондентів. Переважною більшістю опитаних стали державні службовці та посадові особи органів місцевого самоврядування з Вінницької, Миколаївської, Одеської та Херсонської областей і АР Крим. Мета опитування - отримання об'єктивної інформації про два об'єкти дослідження:

- про ставлення населення до ЗМІ;
- думок експертів щодо основних проблем функціонування ЗМІ в Україні, в тому числі тих, що дотуються з бюджету.

Завданнями опитування було, відповідно, отримання від експертів досить надійної інформації про ступінь і чинники популярності ЗМІ серед населення. А також виявлення думок, найбільш популярних серед опитаних нами експертів, щодо доцільності роздержавлення ЗМІ, які дотуються з бюджету, і проблем їх подальшого функціонування. Для опитування використовувалася Анкета для експерта, яка видавалася респондентам для самостійного заповнення.

На питання про можливість для українських ЗМІ бути незалежними переважаюча більшість експертів - 61% - дала негативну відповідь. Хоча і ті, хто думає, що таке в Україні можливо, являють собою досить численну групу - їх всього в півтора рази менше, ніж негативно оцінюють ситуацію зі свободою ЗМІ (таблиця 1).

На відкрите запитання «Якщо Ви вважаєте, що якісь ЗМІ можуть бути незалежними, то напишіть, будь ласка, які саме і за яких умов», не відповіли 154 експерта (62 %), написали «Важко відповісти» 28 експертів (11 %). Як це не парадоксально, серед найбільш популярних відповідей експертів були відповіді, зміст яких можна звести до слів «незалежних ЗМІ в Україні немає і бути не може». Найчастіше в якості головної умови свободи ЗМІ називалася фінансова незалежність, самоокупність, у тому числі за рахунок реклами. Значно рідше експерти писали як про передумову незалежності ЗМІ фінансування з-за кордону, або фінансування та контроль з боку громадських організацій. Відповіді досить цікаві, щоб привести повний спектр (дод. А).

П'ять експертів незалежними вважають інтернет-видання, ще 5 ті ЗМІ, що фінансуються з-за кордону, чотири – що засновані і контрольовані громадськими організаціями. 7 респондентів назвали конкретні масмедіа, які вважають незалежними, а саме: 33 канал, ТВі, 5 канал, радіо «Свобода», портал новин «Новый регион», газети «Комуніст», «Українська правда», «Дзеркало тижня».

Соціологічне дослідження виявило, що популярність і попит на ЗМІ серед населення тих регіонів, в яких живуть і працюють експерти, не залежать скільки-небудь значуще від того, хто є власником цих ЗМІ. Газети, ТБ-канали, радіокомпанії, Інтернет-портали і сайти, що фінансуються органами влади, користуються не меншою, а дещо більшою популярністю, попитом і довірою серед населення, ніж комерційні ЗМІ, власниками яких є колективи журналістів або приватні підприємці. Загалом, можна говорити про паритет їх за популярністю. Мабуть, менша довіра з боку земляків наших експертів - тільки до партійних ЗМІ (табл. 2, 3).

Як свідчать результати соціологічного дослідження, популярність або непопулярність, довіра чи недовіра до ЗМІ не залежать будь-якою істотною мірою від того, у чийй вони власності. Як основні фактори, що визначають довіру до масмедіа, виступають такі характеристики ЗМІ:

- достовірність інформації;
- використання ефективних технологій подачі інформації.

Істотно рідше згадували експерти інші фактори, від яких залежить рівень довіри до ЗМІ:

- співзвучність інформації в ЗМІ думкам більшості населення;
- об'єктивність, повнота інформації, неупередженість при її викладі.

Оскільки, як свідчать дані опитування, ЗМІ, що дотуються за рахунок бюджету і контрольовані органами влади, є не менш успішними, ніж комерційні, то у більшій частині експертів немає вагомих причин для роздержавлення цих ЗМІ. Звичайно тому більшість з них віддає перевагу пропозиції зберегти такі ЗМІ у державній або комунальній власності (табл. 4).

Проведене соціологічне дослідження дозволило нам отримати інформацію, важливу для розв'язання основних теоретичних та прикладних проблем реформування державних та комунальних друкованих ЗМІ. Соціологічне дослідження виявило наступне:

1. Переважна більшість експертів, в ролі яких виступили держслужбовці та службовці органів місцевого самоврядування, вважає, що в сучасних умовах будь-які українські ЗМІ не є і не можуть бути незалежними. Найчастіше головною умовою свободи ЗМІ називалася фінансова незалежність, у тому числі за рахунок реклами. Значно рідше – фінансування з-за кордону або фінансування і контроль з боку громадських організацій.

2. Популярність або непопулярність, довіра чи недовіра до ЗМІ не залежать будь-якою істотною мірою від того, у чийй вони власності. Газети та інші масмедіа, що фінансуються органами влади, користуються не меншою, а трохи більшою популярністю, попитом і довірою серед населення, ніж комерційні ЗМІ, власниками яких є колективи журналістів або приватні підприємці. Найменша довіра – до партійних ЗМІ.

3. Оскільки, як свідчать дані опитування, ЗМІ, що дотуються та контролюються органами влади, є не менш успішними, ніж комерційні, то, на думку основної маси експертів, немає вагомих причин для роздержавлення цих ЗМІ. Більшість з них вважає за доцільне зберегти такі ЗМІ в державній або комунальній власності.

Як бачимо, проблема роздержавлення друкованих ЗМІ в Україні не підтримується більшістю експертів і вимагає подальшого вивчення та розробки комплексного підходу до її вирішення. Це співпадає з рекомендаціями ПАРЕ, яка, окрім роздержавлення друкованих масмедіа в Україні, вказує на необхідність виконання ще трьох позицій: гарантування прозорість власності на ЗМІ, створення рівних умов діяльності для всіх масмедіа і перегляду Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів».

Таблиця 1

Чи можуть які-небудь ЗМІ в умовах сучасної України бути незалежними?

<i>Відповіді</i>	<i>Експерти, %</i>
Так	39
Ні	61
Індекс балансу оцінок +/- (зважений), %	-22

Таблиця 2

Чи користуються популярністю і попитом у значної частини населення вашого міста (сmt, села) які-небудь ЗМІ (газети, радіо, телевізійні компанії, веб-сайти), що дотуються з бюджету органів влади – засновників і власників цих ЗМІ?

<i>Відповіді</i>	<i>Експерти, %</i>
Так, є такі ЗМІ, що утримуються органами державного управління або місцевого самоврядування, які користуються серед місцевого населення значною популярністю	50
Ні, там, де Ви живете та працюєте такі ЗМІ населенню з тих або інших причин недоступні (відсутні, не поширюються і т. ін.)	8
Такі ЗМІ у Вашому населеному пункті доступні, але місцеве населення віддає перевагу комерційним і/або партійним ЗМІ	42

Таблиця 3

Які ЗМІ користуються більшою довірою серед населення того міста (сmt, села), в якому ви живете і працюєте?

<i>Відповіді</i>	<i>Експерти, %</i>
Комерційні, які належать приватним підприємцям	19
Комерційні, засновниками, власниками та видавцями яких є колективи журналістів	24
Офіційні, що належать органам влади	28
Видання партій або громадських організацій	5
Довіра або недовіра населення найбільше залежить не стільки від форми власності, скільки від інших чинників	24

Що, на вашу думку, було б краще надалі робити з ЗМІ, які належать органам державного управління або місцевого самоврядування?

<i>Відповіді</i>	<i>Експерти, %</i>
Провести роздержавлення цих ЗМІ – продати підприємцям, що займаються медіа-бізнесом	7
Провести роздержавлення цих ЗМІ шляхом передачі у власність колективу журналістів (або трудовому колективу)	32
Залишити ці ЗМІ у державній або комунальній власності	57
Треба зробити інше	4

Додаток А

Відповіді експертів на запитання «Якщо ви вважаєте, що якісь ЗМІ в Україні можуть бути незалежними, то напишіть, будь ласка, які саме та за яких умов»

Незалежних ЗМІ в Україні немає і бути не може:

А вони взагалі коли-небудь в Україні були незалежними?

Власники ЗМІ мають свої інтереси. Незалежних ЗМІ не існує.

Всі ЗМІ заангажовані або чинною владою, або опозицією, або олігархами!

За сучасних умов ЗМІ не мають достатньої фінансової самостійності, щоб бути незалежними

На даний момент в Україні будь-яка теле,- радіо-компанія, газета чи видання лобюють інтереси тих діячів, які платять більше

На даний час це неможливо на 100%, так чи інакше конкретне ЗМІ буде відстоювати певні інтереси

Не можуть

Не можуть бути

Не можуть, в наш час все залежить від політики. Реально свободи слова в Україні не існує

Ніякі ЗМІ не можуть бути незалежними. Це апіорі!!!

ЗМІ не можуть бути незалежними – вони всі у руках олігархів

Телебачення та газети, якщо їх не будуть закривати і робити натиск, але в сучасних умовах неможливо

Укр. ЗМІ не можуть бути незалежними в сучасних умовах «ринкової» демократії

Я вважаю, таких зараз немає. Хоча в перспективі це: Канал

«Академія» (Одеса), «Глас» (Одеса), які хоч якось висвітлюють реальну ситуацію в місті Одеса

Разом 14 експертів

Самоокупні, фінансово незалежні (у т.ч. за рахунок реклами):

За умов повної фінансової незалежності та залучення фахівців для підготовки публікацій

За умов самоокупності видання або телевізійного каналу

За умови автономного фінансування

За умови фінансової незалежності телебачення, радіомовлення, газет та журналів

Незалежне фінансування

Друковані, реклама

Радіо, рекламні гроші

Самофінансування

ТБ, які самі заробляють

Фінансування без сторонньої підтримки

Інтернет-сайти при розміщенні на них рекламної інформації, зможуть самостійно фінансуватися

Якщо неприбутна чи громадська компанія (організація), яка має інтернет ресурс, незалежне фінансування особистий і незалежний погляд саме цієї організації

Разом 16 експертів

Інші відповіді:

Газета при фінансуванні не за рахунок державного бюджету; радіо, інтернет-сайти

Якщо не боятися погроз з боку можновладців і сумлінно виконувати свою роботу чесно

ЗМІ пов'язані з органами влади

ЗМІ, я вважаю, повинні бути незаменими і правдивими

Міццеві газети і ТБ

Можуть, але не довго

Незалежність

Незалежними можуть бути опозиційні ЗМІ (лише вони) і лише за умови відсутності переслідувань і бандитських методів боротьби з ними

Незалежними можуть бути тільки сильні структурно та за будь яких умов націлені на донесення достовірної інформації до читача

Незалежні газети, радіо та телебачення

Політичні, національні, засновані гр-нами середн. достатку

Приватні

Приватні ЗМІ (газети), інтернет-сайти (у інтернет-газеті)

Радіо

Телебачення – є лише декілька каналів, в яких інформацію можна вважати близькою до правди

ЗМІ, в яких засновниками та власниками є колективи цих ЗМІ

Газети

Гонгадзе!

Мені важко відповісти, тому що ЗМІ - це засіб маніпуляції та управління

Список використаних джерел:

1. *Лемьш А.* Государственные СМИ: куда идти? / А. Лемьш // «День». – 1998. – 11 дек. – № 238.
2. *Мотрен Н.* Разгосударствление СМИ в Украине неминуемо, или Как уничтожить национальную прессу? / Н. Мотрен // «День». – 2003. – 26 сент. – № 171.
3. Проблеми свободи слова і політичної цензури в Україні в оцінках українських журналістів [Електрон. ресурс] // Національна безпека і оборона. – 2002. – № 11. – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/ukr/journal_pos.php?y=2002&cat=11&pos=106.
4. Самая большая проблема СМИ – экономическая [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : // http://www.crimea.ru/news_one_7472.htm.
5. Резолюція 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_611.
6. Уривки із стенограми парламентських слухань «Суспільство, засоби масової інформації, влада: свобода слова та цензура в Україні». – 4 груд. 2002 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://polityka.in.ua/tomenko/content.php?id=pc11-2002-06>.
7. 2013 World Press Freedom Index: Dashed hopes after spring. / Reporters without borders [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2013,1054.html>.

Bondareva A. F. The state and utility print media reforming in Ukraine: public opinion.

Expressed public opinion concerning the privatization of the print media in Ukraine, founders of which are public and local authorities.

Key words: print media, mass media founder, privatization, journalist, expert, information.

Бондарева А. Ф. Реформирование государственных и коммунальных СМИ в Украине: общественное мнение.

Обобщено общественное мнение относительно вопроса разгосударствления печатных СМИ в Украине, учредителями которых являются органы государственной власти и местного самоуправления.

Ключевые слова: печатные СМИ, учредитель СМИ, разгосударствление, журналист, эксперт, информация.

Bondareva A. F., competitor of department of regional policy and public administration ORI NAPA, Odessa.

Бондарева А. Ф., соискатель кафедры региональной политики и публичного администрирования ОРИГУ НАГУ, г. Одесса.